

"איכה ירדף אחד אלף" - על מי נאמר הפסוק?

הקדמה

בפרשת השבוע (פרק ל"ב) נאמר:

כט. "לו חכמו ישכילו זאת, יבינו לאחריתם.

ל. איכה ירדף אחד אלף ושנים יניסו רבבה, אם לא כי צורם מכרם וד' הסגירם".

נשאלת השאלה: על מי נאמר פסוק ל'? האם על ישראל שרודפים את הגויים,

או חס ושלום להיפך, על הגויים שרודפים את ישראל?

א. הסבר רש"י והראב"ע

רש"י הסביר שכוונת הפסוק היא **שהגויים** אומרים: "איכה ירדוף אחד ממנו

- **מהגויים** - אלף מישראל".

מדוע פירש רש"י כך? כתב ה"שפתי חכמים" (באות ש): "לא אחד מישראל

אלף ממנו, דהא קללה תחשב כאן".

נראה שכוונתו היא שהפסוק מסיים: "אם לא כי צורם מכרם וד' הסגירם",

ומוכח אם כן שהפסוק אומר **שהגויים** הם שאומרים: "איכה ירדוף אחד ממנו -

מהגויים - אלף מישראל!"

כעין זה כתב גם הראב"ע: "איכה ירדוף - הטעם לו חכמו ישראל שישכילו איך

ירדוף אחד מהצרים אלף מישראל, אין זה כי אם בעבור שעזבם צורם".

ב. הסבר הגמרא במסכת מועד קטן

הגמרא במסכת מועד קטן (דף טז ע"ב) אומרת: "'אלה שמות הגבורים אשר

לדוד יושב בשבת תחכמוני, ראש השלישי, הוא עדינו העצני, על שמונה מאות חלל

בפעם אחת' (שמ"ב כג, ח)... ואלה שמות גבורותיו של דוד... 'על שמונה מאות חלל

בפעם אחת' - שהיה זורק חץ ומפיל שמונה מאות חלל בפעם אחת. והיה מתאנח על

מאתים, דכתיב: 'איכה ירדוף אחד אלף'.

יצתה בת קול ואמרה: 'רק בדבר אוריה החתי' (מל"א טו, ח)".

מוכח משם שהגמרא הסבירה את הפסוק שכל אחד **מישראל** רודף אלף

מהגויים!

אבל הדבר קשה, שכן הפסוק מסיים: "אם לא כי צורם מכרם וד' הסגירם",

ומוכח אם כן שהפסוק אומר **שהגויים** הם שאומרים: "איכה ירדוף אחד ממנו -

מהגויים - אלף מישראל!"

המהרש"א שם אכן העיר: "משמע ליה הכא: 'איכה ירדוף אחד' מישראל 'אלף' מן העכו"ם, ורש"י בחומש פירש בהיפך: 'איכה ירדוף אחד' מן העכו"ם 'אלף' מישראל". אבל הוא לא יישב כיצד הגמרא מבארת את הפסוק.

הסבר ה"שירת דוד"

בספר "שירת דוד" על התורה¹ הסביר את הגמרא על פי מה שכתבו הראב"ע והתרגום ירושלמי כאן.

הראב"ע כתב: "איכה ירדוף - ... ויש אומרים איך היו ישראל בתחילה רודף אחד מהם אלף, ועתה נחלשו"².

בתרגום ירושלמי כתב: "כד הוו ישראל לעיין באורייתא ונטרין פיקודיא - הוה חד מנהון רדיף אלף, ותרין מנהון ריבוותא מערקין. על דחטון וארגזון קדמוי - תקיף שבק יתהון ביד בעלי דבביהון". פירוש: "כאשר היו ישראל עמלים בתורה ושומרים מצוות - היה אחד מהם רודף אלף ושניים מניסים רבבה. מפני שחטאו והרגיזו לפני ד' - עזב אותם ד' ביד שונאיהם".

לפי זה מתפרש חציו הראשון של הפסוק "איכה ירדוף אחד אלף ושנים יניסו רבבה", על ישראל שרודפים את אויביהם כאשר הם עושים רצונו של מקום, ולכן נאנח דוד מדוע לא התקיימה בו הברכה: "איכה ירדוף אחד אלף ושנים יניסו רבבה". ורק חציו השני של הפסוק: "אם לא כי צורם מכרם וד' הסגירם", מדבר על הגויים שמתגברים על ישראל כאשר ישראל אינם עושים רצונו של מקום³.

ג. הסבר התוספות

הגמרא במסכת סוטה (יא ע"א) אומרת: "לעולם מדה טובה מרובה ממדת פורענות". הקשו על כך התוספות (שם בד"ה "ולעולם"): "ואם תאמר: הא מצינו מדת פורענות גדולה ממדת טובה! דכתיב: 'איכה ירדוף אחד אלף ושנים יניסו רבבה' (דברים לב, ל) גבי מדת פורענות, וגבי מדה טובה כתיב: 'ורדפו מכם חמשה מאה' (ויקרא כו, ח)!"

כלומר: התוספות סוברים כמו רש"י, שהפסוק מדבר ברדיפת העכו"ם את ישראל, ולכן הקשו שבפסוק זה, שעוסק בפורענות עם ישראל, המידה גדולה יותר מהפסוק שמדבר בטובה, דהיינו בהצלחת עם ישראל לנצח את אויביו, שבפסוק זה

¹ לרב אהרן דוד גולדברג, ישיבת טלו - וויקליף אוהיו, תשנ"א.

² עיין כעין זה גם בחזקוני שם.

³ עיין בסמוך שבעין זה כבר פירשו ה"עיון יעקב" וה"אהבת איתן" בסוטה יא ע"א, אבל הם לא הזכירו את התרגום והראב"ע, אלא את הספרי. ועיין מה שהערת על דבריהם מהסברו של רש"י בספרי, ולכן הובאו כאן דווקא דברי ה"שירת דוד".

נאמר שאחד רודף אלף, ואילו בפסוק שעוסק בטובה נאמר רק: "ורדפו מכם חמשה מאה!"

תירצו התוספות: "ויש לומר דעדיין גבי מדת פורענות מיירי **רדיפה**, ולא **הריגה**, אבל הכא, דכתיב: 'ורדפו מכם חמשה', סיפא דקרא: '**ונפלו אויביכם לפניכם לחרב**'".

כלומר: מכח קושיתם חידשו התוספות שהפסוק בפרשתנו אינו מדבר ברדיפה של הריגה, אלא ברדיפה ללא הריגה, ואילו בפסוק בפרשת בחקותי מדובר ברדיפה שבסופה הורגים את האויבים! כעין דברי התוספות בסוטה כתב גם החזקוני על הפסוק.

יש לחזק את פירושם שהפסוק "אחד ירדוף אחד אלף" מסיים: "ושנים יניסו רבבה". כלומר: רק רדיפה שמניסה את האויבים, ולא רדיפה שהורגת את האויבים.

1. קושיות על דברי התוספות

על דברי התוספות כתב המהרש"א: "ויש מקשים בזה מהא דאמר במועד קטן פרק ג'⁴ 'על שמונה מאות חללי ומתאנח על מאתים שלא הרג אלף, כדכתיב: 'איכה ירדוף אחד אלף', ואמאי קרי ליה מתאנח? הא לא הוי התם רק רדיפה בעלמא! דהיינו שמפורש בגמרא במועד קטן שהפסוק מדבר ברדיפה של הריגה! עוד שאלו המפרשים ('משכיל לדוד' על רש"י ו'שירת דוד') שבגמרא במועד קטן מפורש שהפסוק מדבר **בישראל** שרודפים את אויביהם, ואם כן אין זו מידת פורענות!

2. הסבר ה"עיון יעקב" וה"אהבת איתן"

ה"עיון יעקב" וה"אהבת איתן" ב"עין יעקב" בסוטה כתבו שהתוספות לא התעלמו מהגמרא במועד קטן, אלא שיש מחלוקת בספרי (האזינו שכו) בין ר' יהודה לר' נחמיה האם הפסוקים מתייחסים לישראל או לגויים, והבינו התוספות שהגמרא במועד קטן סוברת כר' יהודה, שמסביר את הפסוק ביחס לישראל, ולפיו אכן לא קשה קושיית התוספות, ולכן גם אין צורך להסביר שמדובר רק ברדיפה בלא הריגה. אבל התוספות רצו להסביר את הגמרא בסוטה על פי ר' נחמיה,

⁴ במהרש"א שם כתוב: "והיה עורר חניתו". ועיין שם בפסוק בשמואל ב כג, ח ובגמרא, שלא נאמר כך, אלא רק: "על שמונה מאות חללי". בפסוק המקביל בדברי הימים א יא, יא אמנם נאמר: "הוא עורר את חניתו", אבל שם ממשיך הפסוק: "על שלש מאות חלל בפעם אחת", וכעין זה נאמר בשמואל ב כג, יח על אבישי בן צרויה. [ובשניהם "הוא עורר את חניתו", "והוא עורר את חניתו", ולא "והיה"].

שמסביר את הפסוק כמתיחס לגויים, ולכן היו צריכים להסביר שמדובר ברדיפה ללא הריגה.

יש להעיר שמרש"י בפרשת האזינו (לב, מג) משמע שגם ר' יהודה וגם ר' נחמיה שנחלקו באופן כללי בהסבר חלקה השני של השירה, מסבירים את הפסוק הזה על רדיפת הגויים את ישראל, ולא כפי שכתבו ה"עיון יעקב" וה"אהבת איתן". שכן רש"י פירש כיצד יפרש כל אחד מהתנאים את הפסוקים וכתב: "בפנים אחרים היא נדרשת בספרי, ונחלקו בה ר' יהודה ור' נחמיה. ר' יהודה דורש כולה כנגד ישראל, ור' נחמיה דורש כולה כנגד האומות. רבי יהודה דורשה כלפי ישראל 'אמרתי אפאיהם', כמו שפירשתי עד 'ולא ד' פעל כל זאת'. 'כי גוי אובד עצות המה' אבדו תורתי שהיא להם עצה נכונה. 'ואין בהם תבונה' להתבונן 'איכה ירדוף אחד' מן האומות 'אלף' מהם, 'אם לא כי צורם מכרם', 'כי לא כצורנו צורם', הכל כמו שפירשתי עד תכליתו. ור' נחמיה דורשה כלפי האומות: 'כי גוי אבד עצות המה', כמו שפירשתי תחילה עד 'ואויבינו פלילים'. כי מגפן סדום גפנם - של אומות". משמע שבהסבר פסוק זה לא נחלקו.

אבל יש ליישב על פי דרכם ועל פי מה שכתב ה"שירת דוד", שהגמרא במועד קטן סוברת כתרגום ירושלמי וכ"ש אומרים" שהביא הראב"ע, שהפסוק מדבר ברדיפת ישראל את העכו"ם, ואילו רש"י ותוספות הסבירו על פי הספרי, שהפסוק מדבר ברדיפת העכו"ם את ישראל.

אמנם שאל ה"עיון יעקב" שבפרשת בחקותי (כו, ח) נאמר: "ורדפו מכם חמשה מאה ומאה מכם רבבה ירדופו", הרי שגם בשעה שישראל עמלים בתורה ומקיימים מצוות הם זוכים רק לכך **שחמישה** מישראל יצליחו לרדוף **מאה**, ולא כמו שכתוב כאן: "איכה ירדוף **אחד אלף** ושנים יניסו רבבה".

תירץ ה"עיון יעקב" שלכן אמרו חז"ל בספרא בפרשת בחקותי (פרק ב, ד) והובאו דבריהם ברש"י שם: "ורדפו מכם - מן החלשים שבכם, ולא מן הגיבורים שבכם", שכן בגיבורים יתקיים הפסוק "איכה ירדוף **אחד אלף** ושנים יניסו רבבה", ובחלשים יתקיים רק "ורדפו מכם **חמשה מאה**, ומאה מכם רבבה ירדופו"⁵.

⁵ וכן תירצו מפרשים נוספים: "משכיל לדוד" על רש"י בהאזינו ו"תורה תמימה" בפרשת בחקותי, וזוה"ק זה כתב גם "אור החיים" הקדוש בפרשת בחקותי, ויובאו דבריו בסמוך. ועיין ב"שפתי חכמים" על רש"י בהאזינו (לב, ל באות ש) שכתבו: "יש מקשים: והא מדה טובה מרובה ממדת פורעניות, והנה במדה טובה כתיב: 'ורדפו מכם חמשה מאה', ובפורעניות 'ירדוף אחד' מהם 'אלף' מישראל! ויש לתרץ הפורעניות שנאמר בשירה זו יוצא משורת הדין, והוא שנאמר במגילת איכה: 'ותרד פלאים', שהיתה ירידתם בדרך פלא, שלא כדין המדות". ועיין ב"משכיל לדוד" שכתב שדברי ה"שפתי חכמים" דחוקים, והסביר בדומה ל"אור החיים" הקדוש (בלי שהזכירו).

ד. הסבר "אור החיים" הקדוש

1. שאלות "אור החיים" הקדוש

גם "אור החיים" הקדוש בפרשת בחקותי (כו, ח) הקשה את קושית המהרש"א על התוספות, שמפורש בגמרא במועד קטן שהפסוק מדבר ברדיפה של הריגה, אך הקדים לה שאלה אחרת על פשט הפסוקים בפרשת בחקותי: "ורדפו מכם חמשה וגו' - קשה: אחר שאמר הכתוב שיפלו האויבים לפנינו לחרב בדרך כלל, שמשמע אפילו ריבוא לפני שניים, אם כן מה מקום לומר: 'ורדפו מכם חמשה מאה'? אין זה אלא ממעט מברכה ראשונה!

אכן יתבארו הכתובים על פי מה שאמרו ז"ל במסכת סוטה (יא ע"א) וזו לשונם: 'לעולם מדה טובה מרובה ממדת פורענות', והקשו התוספות שם (בד"ה 'לעולם') וזו לשונם: ואם תאמר: הרי מצינו מדת פורענות גדולה ממדה טובה, דכתיב: 'איכה ירדוף אחד אלף ושנים יניסו רבבה' גבי מדת פורענות, וגבי מדה טובה כתיב: 'ורדפו מכם חמשה מאה'! ויש לומר דגבי מדת פורענות מייירי רדיפה ולא הריגה, אבל הכא כתיב: 'ורדפו מכם חמשה מאה' וסיפא דקרא: 'ונפלו אויביכם לפניכם לחרב'. עד כאן לשונם. וקשה לי על דבריהם ז"ל ממה שאמרו במסכת מועד קטן פרק 'אלו מגלחין' (טז ע"ב) וזו לשונם: 'ואלה שמות הגבורים וגו' על שמנה מאות חלל בפעם אחת' - שהיה זורק חץ ומפיל שמנה מאות חלל בפעם אחת, והיה מתאנח על מאתים, דכתיב: 'איכה ירדוף אחד אלף'. יצתה בת קול ואמרה לו: 'רק בדבר אוריה החתי'. עד כאן. ולדברי התוספות דמה שאמר הכתוב 'איכה ירדוף אחד אלף' מדבר ברדיפה בלא הריגה למה היה מתאנח דוד על שלא היה הורג אלף, דכתיב: 'איכה ירדוף אחד אלף'! הלא פסוק זה אינו מדבר בהריגה!"

2. תשובת "אור החיים" הקדוש

ענה על כך "אור החיים" הקדוש: "אשר על כן נראה דבין פסוק 'ורדפו מכם חמשה מאה', בין פסוק 'איכה ירדוף אחד אלף' אינו מדבר אלא בהריגה. ומה שהוקשו ז"ל נראה לתרץ על פי מה שאמרו ב'תורת כהנים', וזו לשונם: 'מכם - מן החלשים שבכם, ולא מן הגבורים שבכם' עד כאן. ויש לדקדק למה כפל לומר: 'ולא מן הגבורים'? אלא הכוונה היא שבא לשלול, שלא לפרש בדבריו שרצונו לומר **אפילו מן החלשים**, לזה פירש: '**לא מן הגבורים**', ועל פי הדברים הללו לא קשה. כי בפסוק זה לא הזכיר אלא ברכת החלשים שבישראל, שירדפו חמישה מאה וגו', וחלשים כיוצא בהם באומות העולם אינם אפילו עורכי מלחמה, ומה שאמר הפסוק 'איכה ירדוף אחד אלף' מדבר בגבורים. ואמרו 'אחד' נתכוון לומר: המיוחד, שהוא

הגבור. ולא הוצרך לומר הדרגה זו בישראל, כי ילמד ממדת פורענות, שהרי מדה טובה מרובה.

ומעתה שני דברים ציוה ד' לטוב לעמו ישראל: האחד: **לא הגביל בה שיעור**, והם גבורי ישראל, ועליהם הוא אומר בפסוק אחד: 'ורדפתם את אויביכם, ונפלו לפניכם לחרב'. ואם נפשך עגמה עליך לדעת שיעור, צא ולמד ממדת פורענות, שנאמר: 'איכה ירדוף אחד אלף', וכלל גדול הוא כי מדה טובה גדולה ממדת פורענות, ולפחות בהשוואה... בהכרח תתחייב לומר שאחד מישראל יהרוג **אלף לפחות**. ולזה היה דוד מתאנח על תשלום האלף, כדי שלא תהיה מדת פורענות מרובה, כי דוד היה אחד המיוחד.

ומעתה הרווחנו קושיית יתור פסוק ראשון שאמר: 'ורדפתם את אויביכם', שמדבר בגבורים, ולא אמר שיעור, כי אין שיעור להם. שאפשר שאחד לחמש מאות אלף, ולפחות אחד לאלף, כאמור בקללה: 'איכה ירדוף אחד אלף', והניח ד' הדבר שתוס, שאין כל הגבורים שוים, ואין כל הזכויות שוות, ואין כל הזמנים שוים. יכול להיות שאחד ירדוף ריבוא, אלא לפחות אחד אלף."

לפי "אור החיים" הקדוש הגמרא במסכת מועד קטן מסבירה את הפסוק כמו רש"י, שהכוונה לגויים שרודפים את ישראל, והכוונה היא לרדיפה שיש עמה הריגה, שלא כפירוש התוספות, ואף על פי שפשט הפסוק הוא שהגויים רודפים את ישראל, אמרה הגמרא שדוד נאנח מדוע לא התקיים בו הפסוק, על יסוד הכלל "לעולם מדה טובה מרובה ממדת פורענות"⁶!

סיכום

נאמרו מספר הסברים לפסוק "איכה ירדוף אחד אלף ושנים יניסו רבבה":

1. רש"י הסביר שהכוונה לגויים שרודפים את ישראל.
2. התוספות כתבו שלפי פירוש זה צריך לומר שאין הכוונה לרדיפה שיש עמה הריגה, אלא רק לרדיפה בלא הריגה.
3. התרגום הירושלמי והראב"ע בשם "יש אומרים" הסבירו שהכוונה לישראל שרודפים את הגויים, ולפי פירוש זה הכוונה לרדיפה שיש עמה הריגה.
4. הגמרא במסכת מועד קטן הסבירה את הפסוק ביחס לישראל שרודפים את הגויים, ולרדיפה שיש עמה הריגה.
5. נחלקו המפרשים האם הגמרא במסכת מועד קטן סוברת שהפסוק מדבר בישראל בלבד, כמו התרגום הירושלמי והראב"ע בשם "יש אומרים" ("שירת דוד", "עיון יעקב" ו"אהבת איתן"), או שהיא מסבירה את הפסוק כמו רש"י, שהכוונה

⁶ גם "הכותב" ב"עין יעקב" במועד קטן טז ע"ב כתב בעיקרון כמו "אור החיים" הקדוש: "אפילו למאן דאמר בעובדי כוכבים מישתעי, קל וחומר למדה טובה".

לגויים שרודפים את ישראל, והכוונה היא לרדיפה שיש עמה הריגה, שלא כפירוש התוספות, ודבריה על רדיפת ישראל את הגויים מבוססים על הכלל "לעולם מדה טובה מרובה ממדת פורענות" ("אור החיים" הקדוש).

6. "אור החיים" הקדוש, שפירש כצד השני, כתב שלפי זה יתכן שאחד מגבורי ישראל ירדוף ויהרוג אפילו ריבוא, ואפילו חמש מאות אלף!

יהי רצון שנזכה להיות גבורים ולנצח את כל אויבינו, ולא יפגע אף לא אחד מבינינו.